

A Zsilinszky fivérek kutyakorbáccsal „látogatták meg”...

Ki ölte meg Áchim L. Andrást?

A Magyar Hírlap július 29-én közzétette Vigh Károly és Eörsi István levélváltását, amely Eörsinek a tv Össztűz című műsorában elejtett megjegyzéséből indult ki. Az író csak párhuzamként, mellékesen említette meg, hogy Bajcsy-Zsilinszky Endre ifjúkorában (1911-ben) megölte Áchim L. Andrást képviselőt, a békéscsabai „parasztkirály”-t. Vigh

Történelem vagy politika?

Nyolcvanegy évvel az esemény, 46 évvel Bajcsy-Zsilinszky és 39 évvel a „főbűnös”, Zsilinszky Gábor halála után ez a kérdés már tulajdonképpen csak történelmi probléma. Illetve: az kellene, hogy legyen. Csak hogy dr. Vigh Károly (kizárólag a rövidség kedvéért a továbbiakban: V. K.) nemcsak a történész, kandidátus, hanem a Bajcsy-Zsilinszky Társaság örökös tb. elnöke is, vagyis politikus, s ezért az ügyet ma is politikai ügyként és politikusként kezeli, aminek következtében sem elfogulatlanságra, sem pon-

elmarasztalni, hogy nem szerzett érvényt eléggé a történelmi hitelnek, sőt mesterkéltséggel meg nem engedett eszközök alkalmazásával annak rovására vélt szolgálatot tenni a rosszul értelmezett kegyeletnek.

Jómagam, nem lévén politikus, elfogultság és érdek nélkül tanulmányoztam (igaz, csak „műkedvelő” történészként) Áchim halálának körülményeit. Mivel a Zsilinszky testvérek bírósági tárgyalásainak jegyzőkönyvei különösen módon eltűntek (jóllehet Kodolányi János tanúsága szerint 1938-ban még megvoltak), sok száz egykorú újságcikket — bírósági tudósítást, riportot stb. — tanulmányoztam át,

Károly azonban, aki 1964 óta foglalkozik a mártírhálált halt politikus pályájával s épp idén jelentette meg róla nagyszabású életrajzát, szembeszállt ezzel, és immár sokadszor azt bizonygatta: Bajcsy-Zsilinszkyt a gyilkossággal még meggyanúsítani is rágalom: kizárólag öccse, Gábor lőtt Áchimra — bátyja védelmében.

címiben feltett kérdésre válaszolni.

Dr. Vigh természetesen ragaszkodik a Zsilinszky fivéreknek a bíróság előtti vallomáshoz. Eszerint Endre egy karóvastagságú bottal és revolverrel (amelyet utóbb letagadott), Gábor pedig szintén revolverrel és kutyakorbáccsal „látogatták meg” Áchimot: vasárnap reggel kopogás nélkül nyitottak be hálszobájába. Szerintük Áchim — aki pedig nem is ismerte őket — leteperre Endrét és ekkor Gábor kétszer rálőtt.

Csak hogy ez a vallomás többszöri módosulás után öltötte fel ezt az alakot, mivel a fivérek még másfél napig, Áchim haláláig szabadlábban voltak és sok tanácsot kaptak. Már a korabeli sajtó is felfigyelt erre: „Most már kiderült, hogy másképp vallottak a Zsilinszky fiúk a csendőrségen, másképp a főszolgabírónál, másképp a vizsgálóbírónál és újra másképp a bíróság előtt.” (Világ, 1911. június 21.) Különböző is: az Áchim-gyilkosságot követő egész nyomozást és perket elképesztő felületesség és részrehajlás jellemezte. Sem a gyulai, sem az — elfogultság miatt a Kúria által megsemmisített ítélet után tartott — budapesti tárgyaláson „nem jutott eszébe” sem az államügyésznek, sem a bírácoknak, sem az esküdteknek, hogy ha Zsilinszky Gábor revolveréből két golyó hiányzott, de Áchim testében három lövés nyoma látható, amint a törvényszéki orvosszakértő megállapította, akkor ki és mikor adta le a harmadik lövést?

Halálos affér

„Az esküdtszéki tárgyalás unalmas volt — írta a Pesti Futár (1911. július 3.) —, annyiban, hogy az ember már a második napon látta, itt minden rugó, minden sróf, minden szög és minden henger csak azért forog és működik, hogy segítsen felmenteni Zsilinszky államtitkár unokaöccseit.”

A bírósági tárgyalásokról szóló laptudósítások kritikus elemzéséből a következőképp áll össze az esemény sor:

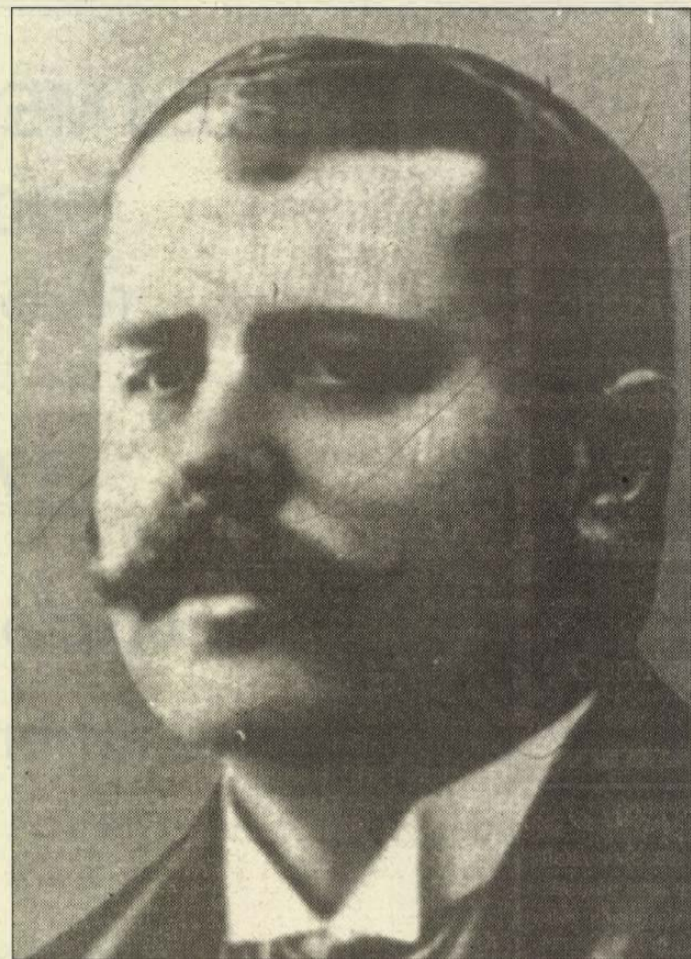
A két Zsilinszky testvér vasárnap reggel nyolc óra körül, az említett fegyverekkel, kopogás nélkül nyitott be Áchim hálszobájába. A verandán üldögélő két Viczián (a fiatalabik asztalok, apja Áchim sánta öreg cselédje) szerint belépésük után azonnal ezt a kiáltást lehetett hallani: „Most dögnöni kell!”, majd rögtön eldöngölt két lövés. Ezután a lábán megsebzett Áchim kitanorgott a szobájából. Utána jött — és ezt a verandáról berohanó két Viczián látta! — elől Endre, mögötte Gábor. Ekkor Endre egy lövést adott le, amely Áchimot hátulról érte. Ez hatolt be Áchim beleibe és okozott az orvosszakértő szerint menthetetlenül halálos sérülést. A két fiatalember ezután a főszolgabíróhoz ment és közölte, hogy Áchimmal „afférjuk” volt és megse-

besült. Gábor át is adta revolverét, amelyből két golyó hiányzott. Endre — mint később a főszolgabíró egy hivatalos (fegyelmi) eljárás során vallotta — azt mondta, hogy nála nincs revolver. Pár nap múlva azután mégis elismerte, hogy volt, és át is adott egy fegyvert, amelyről a szakértő megállapította, hogy abból két hete nem lőttek. Abból bizonyosan nem is...

„Deutsch — a vérbíró”

Dr. V. K. állítja, hogy a későbbi Bajcsy (akkor még csak ifj. dr.) Zsilinszky Endrét azzal gyánúsítani, hogy része volt a gyilkosságban, rágalom, és ezt csak az hiheti, aki Domokos Deutsch József „műveit” (így!) olvasta. Márpedig Domokos (1890—1978) — akit V. K. lépten-nyomon nem is bírál (amire, lévén ő is műkedvelő történész, lehet ok), hanem szidalmaz, gyaláz — „Áchim iránt elfogult” volt, és „a Zsilinszky-család iránti gyűlölettel és elfogultságtól hemzsegő ferdítéseket írt”. Tetejébe műveit a pártkiadó (a Kossuth) adta ki. Ezenkívül ez a Domokos-Deutsch József (V. K. könyve szerint) „Rákosi egyik főbírája”, a Magyar Hírlapban közölt levele szerint már egyenesen „Rákosi Legfelsőbb Bíróságának vérbírája” volt. Nem lényegtelen személyiség tehát az Áchim-ügy irodalmában, ezért kissé bővebben kell vele foglalkoznunk.

Kezdjük egy aprósággal. Dr. Domokos Áchim-életrajzát a Kossuth adta ki, de Két per egy kötetben című munkáját — amelyben Bajcsy-Zsilinszkyvel foglalkozik — a Magvető jelentette meg a híres fekete borítójú Tények és tanúk sorozatban. Ez a pontatlanság árulkodó és jellemző. Igaz, mit várhatunk egy olyan történésztől, aki könyve végén forrásként 28 tanulmányt sorol fel — és ezek közül 18 a sajátja? Ugyanakkor viszont azt a cikket (Békési Élet 1988. 4.) nem idézi, amely bebizonyította, hogy az idősebb Zsilinszkynek Áchim által — erőszakkal vagy leitatással — istállóban jászol elé kötözéséről, megalázásáról majd kidobálásáról szóló történet, amely pedig állítólag a halálos kimenetelű „számonkérés” közvetlen oka volt (és amelyről először 1965-ben írtak!), minden alapot nélkülöző — nem történet és nem is történhetett meg: maga id. dr. Zsilinszky írta le a békéscsabai Szabadság 1911. május 14-ei számában, hogy ő Áchim házában életében egyszer volt, amikor Pető Sándor országgyűlési képviselő tiszteletére ott vacsorát adtak. Így V. K. ezt a rémtörténetet könyvében most nyugodt lelkiismerettel újból leírja, miután korábban már négyszer ki-nyomtatta. „Eszmetársai” is tucatszor „népszerűsítették” ezt a hazugságot: pl. Antalffy Tibor kétszer — sőt, szerint

Áchimot hátulról érte a lövés

kétfiben gyalázták meg így id. dr. Zsilinszkyt, Kubinyi Ferenc és mások is — a V. K. életrajzban immár tizenhatodszor jelent meg. (A Békési Élet cikke említett könyvem egyik, azóta átdolgozott részlete volt.)

Domokos József már 1911-ben megírta, hogy ő Áchimnak soha nem volt híve (Két per egy kötetben 74. old.), könyveiben nem titkolta emberi és politikai gyengeségeit, tehát elfogultsággal nem gyánúsítható. Zsilinszky-gyűlölettel is csak azt vádolhatja, aki nem ismeri a viszonyokat: 1910-ben a két fiatal ügyvédjelölt (ti. Zsilinszky és Domokos) szívélyes viszonyban volt, irodalomról vitáztak és együtt jártak a csabai vívóklubba. Domokos „Zsilinszky-gyűlöletének” illusztrálására pedig álljon itt két idézet, kommentár nélkül. Áchim-életrajzának utolsó oldalán ez áll: „Az úri Magyarország tehát nem torolta meg a bűntettet, de Bajcsy-Zsilinszky Endre későbbi tetteivel, mártírúrával a maga részéről elégtételt szolgáltatott Áchim L. András népének.” A Öt per egy kötetben című munka pedig e szavakkal végződik Bajcsy-Zsilinszky dísztemetéséről szólva: „Szabad haza fogadta ölébe mindhaláláig hű fiát.”

Ami viszont a „Rákosi bíróját” meg a „vérbíró” kifejezéseket illeti, ezekért V. K. könnyen kaphat egy kegyelet-sértési pert (halottak esetében ez felel meg a rágalmazásnak). Ugyanis dr. Domokos, aki a harmincas évektől pesti ügyvédként sok kommunisztát is védett, 1945 után legfőbb államügyész (és nem bíró!) volt ugyan, de mint özevgye megírta emlékezéseiben: „Az ügyészek fölött nem rendelkezett. Az ország ügyészsége az igazságügy-minisztérium felügyeleti és fegyelmi hatósága alá tartozott. A legfőbb államügyész csak köztörvényes ügyekkel foglalkozhatott, az összes politikai ügyeket a népbíróságok hatáskörébe utalták.” 1953-ban nyugdíjba vonult, de 54-ben visszahívták, s ekkor valóban a Legfelsőbb Bíróság elnöke lett, de nem azzal a feladattal, hogy elítéljen, hanem hogy a koncepciók perét áldozatainak rehabilitációját irányítsa. Ezt olyan szenvedélyes igazságszeretettel végezte, hogy az 56-ban emigrált Ignóus Pál Angliában megjelent Political

Prisoner című visszaemlékezésében kiemelte Domokos „igaz és progresszív szellemét”!

A legvisszataszítóbb ferdítés azonban a „Domokos-Deutsch” névhasználat, amit V. K. alkalmaz Bajcsy-Zsilinszky-életrajzában sok helyen. A Magyar Hírlapban erre felhozott magyarázatok, kifogások nevetségesek: ki téveszthetné össze az immár 14 éve elhunyt dr. Domokos Józsefet a BZST ma is publikáló vezetőségi tagjával, Domokos Istvánnal?! Nem: ennek a névhasználatnak a célja egyértelmű: azt sugallja, hogy a zsidó származású Domokos azért írt rosszat, sőt hazudott, mert gyűlölte az antiszemita Zsilinszky Endrét (aki valóban az volt és az is maradt, tanúsítja ezt 1942-es Szekfű Gyűléshez írt vitairat-levele), és „fajvédőként” gyalázza a mártír hazafit!

Átírni a történelemet?

Tagadhatatlan, hogy Áchim nem volt könnyű ember: indulatos, sokszor durva, erőszakos. V. K. szinte kéjjel részletezi (Domokos nyomán!) Áchim jellemét és ilyenfajta cselekedeteit, de a vele szemben álló úri osztály gazdasági kizsákmányoló és politikai elnyomó tevékenységére egy rossz szava sincs. Pedig nem ok nélkül volt a gyilkosság és a perek idején több újságban is állandó téma, sőt, a tudósítások állandó fő címe, hogy „urak és parasztok”: a kortársak tudták, hogy ezek állnak szemben, itt osztályharc folyt, amely emberölésig élesedett. Mert ha az úri osztály nem olyan, amilyen, ugyan hogyan válhatott volna a kétszáz holdas Áchim a csabai szegények vezérévé, akit nyíltzavazások (!) választáson juttattak be a parlamentbe — szemben Zsilinszky Mihály államtitkárval, v. b. t. t.-sal, akadémikussal, gyilkosai nagybátyjával?

Mindent egybevetve: azt hiszem, Eörsi Istvánnak van igazsága: Bajcsy-Zsilinszky Endre későbbi példás hazafiassága és mártírhalála nem teszi meg nem történeté az Áchim-gyilkosságot. Életének megítélésében nem ez a meghatározó, de ez is tény. És a történelmet visszafelé, politikai szempontok szerint átírni, szelektálni kockázatos vállalkozás.

PETŐ GÁBOR PÁL

Bajcsy-Zsilinszky Endre is bűnös?

tosságra nem képes. Ezzel nem akartam most megjelent könyvét bírálni: erre nem vagyok illetékes (majd megteszi a szakkritika), de hogy ez több, mint feltevés, azt bizonyítja, hogy egy neves történész (Bajcsy-Zsilinszky-kutató!) már 1970-ben ezt írta a Történelmi Szemle (4. sz.): „Évek óta folyik már történelmszövegekben a meg-megújuló konfrontáció a nemes törekvésű Bajcsy-Zsilinszky-kutató (ti. V. K. — P. G. P.) sajnos kritikátlanságra hajlamos szemléletével, amelyet hovatovább hőskultusz jellemez... A hősével szembeni kritikátlan állásfoglalás fogyatékosága károsan hatnak módszereire is: Bajcsy-Zsilinszky korai útját szinte minden tekintetben és mindenáron tisztázni kívánó igyekezetében erőltetett magyarázatokhoz, egyoldalú idézésekhez folyamodik... Bajcsy-Zsilinszky emlékének nem tud anélkül adózni, hogy ne sértse Áchim emléket... Vigh Károlyt abban lehet

kritikailag összevettem és elemeztem őket, és így rekonstruáltam az eseményt. Mindezt egy kb. tíz éves könyvben összegeztem, amely Perújítás Áchim L. András halála ügyében címmel, több kiváló történész pozitív lektori véleményével kiadás előtt áll, ám ezt anyagi nehézségek késleltetik. Következtetésem egyébként messzemenően megegyeznek azzal, amire Dr. Király István jutott az Agártörténeti Szemle 1969. 3—4. számában megjelent nagy Áchim-tanulmányában. Ez annak idején szakkörökben nagy sikert aratott: a szerzőtől több száz különlenyomatot kértek. Különös, hogy V. K. figyelmét ez elkerülte. Itt nincs helyem részletezni a számtalan apró — ám együtt nagyon fontos — tény: remélem, könyvem egyszer megjelenik és akkor az érdeklődők és talán V. K. is elgondolkodnak rajta. Addig csak a lényeget tömörítve tudok a